

УДК [930.2:7.071.2(477.8)''19''Н.Лужницька](092)

МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЇ: НІНА ЛУЖНИЦЬКА З КОНАШИНСЬКИХ

Людмила БЕЛІНСЬКА

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра філософії мистецтв,
вул. Валова, 18/13, 79000, Львів, Україна

У статті йдеться про місця пам'яті відомої української акторки Ніни Лужницької, що відображають долю української інтелігенції першої половини XX ст., людей, що вимушено стали емігрантами через ряд історичних обставин. Місцями пам'яті виступають рідне село акторки Сестратин, табори інтернованих у Польщі, український цвинтар у Граці, т.зв. Черче у США. У статті через призму особистих переживань, тривоги, випробувань, які випали на долю Ніни Лужницької, можна пізнати національну, культурну атмосферу Галичини у першій половині XX ст. Стаття ґрунтується на основі біографічних спогадів Ніни Лужницької, що зберігаються у родинному архіві Христини та Богдана Кульчицьких у Нью-Джерсі (США).

Ключові слова: Ніна Лужницька, місця пам'яті, табори інтернованих, еміграція, Україна, США.

Сьогодні нам цікаві долі українців, які відзначилися у національному політичному, громадському, культурному житті. У мистецьких колах часто згадується ім'я українського драматурга і письменника Григора Лужницького. І якщо творчих вершин самотній український письменник досяг завдяки своєму таланту, то особистому щастю він завдячував своїй дружині – талановитій українській акторці та надзвичайно мудрій жінці – Ніні Лужницькій з Конашинських.

Ніна Конашинська народилася 24 січня 1902 р. у селі Сестратин, поблизу Дубно у родині православного священика о. Леонтія Конашинського. Мати Ніни – Марія Лозинська була донькою заможного поміщика. У тогочасному суспільстві було прийнято, щоб дівчата з шляхетних родин навчалися вишуканим манерам, вивчали іноземні мови в інституті благородних дівчиць. У дев'ять років вступила до такого інституту і Ніна Конашинська. Закінчивши Маріїнський інститут у Житомирі в 1918 р., дівчина не повернулася до батьківської оселі.

За домівкою, за рідними Ніна сумувала, бо завжди згадувала рідний Сестратин, вимощений оригінальною бруківкою, що збереглася з незапам'ятних часів. Це було *перше місце пам'яті, місце пам'яті предків*, до якого постійно поверталася уява. Сестратин Ніна не забула ніколи, бо він був із минулого життя, в яке повернення не було. Своє родинне село, *“місце покоління”* вона покинула назавжди. Із сімейною історією Ніну єднала лише сила спогадів і листування з мамою, хоча інстинктивно сильна спорідненість із рідною місциною була розірвана добровільно і безповоротно.

Покоління Ніни Конашинської не могло зігнорувати політичні події, які розгорталися на українських землях 1918–1920 рр., коли українці змагалися за

свою незалежність. Дівчина напередодні визвольних змагань вступила до українського підпілля, а згодом із одним повстанським загonom перейшла у ряди Армії УНР. Оскільки більшовики наступали, а Армія УНР несла великі втрати, тому вимушена була відступити за Збруч. Тисячі вояків-наддніпрянців опинилися у таборах для інтернованих на теренах Польщі.

Серед тих тисяч інтернованих був чоловік Ніни – Володимир Крупа, поручник Армії УНР. Він опинився у таборі Ланцут поблизу м. Жешова, в якому впродовж 1918–1921 рр. перебували полонені, інтерновані військові зі складу Української галицької армії та Армії УНР, а також інтерновані цивільні зі Східної Галичини. У 1918 р. тут розміщувалися близько 10 тис. полонених українців із російської армії, а також вояки сформованої і відправленої в Україну Сірої дивізії. Восени 1919 р. у табір були скеровані близько 900 інтернованих вояків-галичан із Корпусу Січових Стрільців полковника Євгена Коновальця. Із інтернованих українських військовиків почали формувати частини Армії УНР, зокрема, 6-ту Січову дивізію полковника Марка Безручка, для участі у поході на Київ навесні 1920 р. у ході Польсько-радянської війни.

Умови перебування в таборі полонених та інтернованих українців були важкими: у лютому 1920 р. із 3 320 старшин і козаків половина були хворими, виснаженими від голоду, 425 осіб померли й були поховані на військовому цвинтарі. Навесні 1920 р. у таборі заснували Збірну Станицю для вербунку і вишколу вояків Армії УНР. Особливість даної ситуації полягала в тому, що українське командування та уряд УНР прагнуло продовжити визвольні змагання. Головний отаман Симон Петлюра наказав військовому міністру після переходу польського кордону *“...ні одної частини, підлеглої Військовому Міністерству, не розпускати. Вони повинні розташуватись на загальних умовах інтернування в цілях організації підготовчої праці для повернення на Вкраїну”*¹. Виконувати наказ С. Петлюри – зберегти бойовий дух армії, переформувати військові частини і відправити їх знову на боротьбу з більшовиками – таким було завдання керівництва табору. Основний тягар роботи з формування нових відділів припадав на адміністративно-навчальну частину збірної Станиці у Ланцуті, до якої увійшли С. Таран, Олійник, Легін, Гнатченко, пор. Приходько, пор. Ковальчук, пор. В. Крупа та ін. Начальником станиці був сотник І. Гончаренко².

Основним завданням керівництва Станиці було побороти апатію інтернованих, додати їм моральних сил і віри у можливість продовження боротьби. Цьому повинна була сприяти культурно-духовна праця у таборі. Незважаючи на обмежені свободи й незадовільні побутові умови, у таборі вдалося організувати культурно-освітнє життя. Тут діяли Український народний університет, який

¹ Олексій Фуртес, “Військова еміграція УНР у боротьбі за державність”, *Військова періодика України. Військово-науковий вісник*, 17 квітня 2019, archive.nbuv.gov.ua/Portal/Soc-gum.

² З. Корпус, Ігор Срібняк, “Формування з’єднаної Армії УНР у Польщі”, *Український історичний журнал* 1 (2000): 90.

відвідували близько 600 слухачів, на чолі з професорами І. Огієнком, І. Свенціцьким, О. Колессою, В. Щуратом, генералами С. Дядюшою, І. Мартинюком, гімназія, бібліотека, літературно-мистецькі об'єднання. Сотник Д. Котка організував хор. Командир групи військ у Ланцуті генерал Олександр Пилькевич заснував військово-літературний двотижневик “Наша Зоря”. Навколо цього видання згуртувався колектив талановитих молодих авторів із середовища українського вояцтва: Є. Маланюк, Е. Блакитний, О. Луцький, В. Євтимович, А. Лебединський, М. Шаповал та ін. У листі до Д. Донцова Є. Маланюк писав:

“Ми, гурток робітників мистецтва, що нас волею історії було покликано до Українського війська, змінивши перо і пензель на шаблю і мушкет, вже давно відчували, а на власному досвіді пересвідчилися, що однієї цієї зброї в пекельній і складній боротьбі за сувереніть Нації не вистачає. Опинившись в таборах для інтернованих обеззброєними, ми самою логікою життя повернулися до виконання своїх попередніх обов'язків. Обеззброєні мілітарно, ми вхопилися за духову зброю”³.

У квітні 1920 р. Ніна Конашинська зупинилась у місцевому готелі “Данилянча”, який знаходився на тутешньому ринку. Основна вулиця Ланцута вела до табору інтернованих українців, що розташувався у колишніх конюшнях графа Потоцького. Табір називався “Станиця українських запасових військ”. Начальником Станиці був сот. І. Гончаренко, а з боку поляків – полковник Пічковський⁴.

Саме тут Василь Тимченко організував український театр, який повинен був відіграти важливу роль у піднесенні морального духу вояків. До складу театру належали Тамара Тимченко, Василь Тимченко, Вова Янішевський, Ніна Конашинська, що виступала під прізвиськом чоловіка – Ніна Крупа.

Перша п'єса, яка була поставлена у тому театрі, “Циганка Аза” М. Старицького за Ю. Крашевським. Ніна Крупа грала у виставі Азу, Тамара Тимченко – Галину. Наступною п'єсою була “Перехитрили” М. Кропивницького, яка користувалася величезним успіхом у глядачів. Грала також “Помсту гуцула” К. Підвисоцького за Ю. Коженювським. Щотижня театр готував по три вистави. Після польсько-української угоди у Ряшеві розташувалось Міністерство війни з міністром В. Садовським і театр з Ланцута виїхав із виставою “Перехитрили” М. Кропивницького. Ніна грала доньку Ковалю. Вистава дуже сподобалась, після неї був “бал”, відкрити який міністр В. Садовський попросив Ніну. Незабаром акторів перевели до Александрова-Куявського – іншого табору теж з українськими інтернованими. *“Нас в с. Борки Велькі погрузили в поїзд*

³ Олександр Колянчук, *Українська військова еміграція у Польщі 1920–1939*. (Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2000), 274.

⁴ Спогади Ніни Лужницької від 11 березня 1968 р. Із родинного архіву Кульчицьких.

і повезли до Александра-Куявського. Там було багато війська, включно з охороною головного отамана”, – згадувала Ніна Лужницька⁵.

У таборі Александрів-Куявський Йосип Мандзенко (Сірий) зі своїм братом Костем заснували Козацький театр⁶. До його складу входили сот. Редька, хор. Микита Матієнко (Опара), хор. Животівський, полк. Блащаневич, полк. Шраменко (Сибіряк), лікар Барченко, пор. Корчак, сот. Кравченко (Чигиринець), хор. Н. Обідзинський, пор. Гончарів, Ніна Крупа, яка прибрала псевдо Лісова Пчілка, Корчакова, Герасименко, Романенко⁷. *“Була і дружина Костя – Ганка в театрі, і я, і ще багато дружин. Грали ми там багато. То була дуже сумна історія українського таборового життя. І знов могили, могили, могили”*⁸. Можемо припустити, що саме в цей період помер чоловік Ніни – Володимир Крупа.

Крім Козацького театру у таборі діяло Драматичне Товариство імені М. Садовського. Актори своїми виступами повинні були заспокоїти, загоїти душевні рани бійців. Серед акторів професіоналів майже не було.

*“Ті, що взялися за театральну справу, не були ні акторами, ні професіоналами, то були люди, які любили театральне мистецтво. Дехто брав колись участь у театральних гуртках, дехто лише хотів спробувати власні сили на сцені, лише троє мали початкову театральну освіту. Навкруги апатія, скептичні усмішки, перешкоди, щоб з учорашнього вояка зробити актора. Але треба було зробити, щоб розвіяти пригноблення, яке приходить і огортає душі вояків, що програли битву. “Коли вложив меч у піхви, берись за маску – гасло членів Драматичного товариства”*⁹.

Очевидно, що забезпечити театр матеріальними потребами, декораціями, було неможливо. Декорації робили з матраців, обліплювали папером, газетами, часом нищили для цього книжки, так на декорації пішов підручник з артилерії. Але інтерновані вояки дуже були зацікавленими в існуванні театру, адже він міг хоч уявно повернути додому, на рідну землю, у мирний час. Люди несли простирадла, рушники, плащі, гроші для виготовлення декорацій і пошиття костюмів. Театр у жовтні 1920 р. перемістився з Александрова-Куявського до Скальмержиць коло Каліша, що на кордоні колишньої Німеччини і Королівства Польського. Там заснували театр імені М. Садовського, у якому працювали брати Костинські, їхні жінки, Ніна Крупа, Лінда Парахоняк. Там театр пропрацював до 1923 р. Цього ж року акторка покинула театр, а разом із ним чергове у своєму житті місце пам’яті, що стало незабутнім і **травматичним**.

⁵ Спогади Ніни Лужницької від 11 березня 1968 р. Із родинного архіву Кульчицьких.

⁶ Й. Сірий, “Козацький театр”, *Америка* 128 (1963): 3.

⁷ Там само.

⁸ Спогади Ніни Лужницької від 11 березня 1968 р. Із родинного архіву Кульчицьких.

⁹ Й. Сірий, “Козацький театр”, *Америка* 128 (1963): 3.

У квітні 1923 р., завдяки Фраресфові Хведьку, який домовився з директором театру товариства “Українська Бесіда” Йосипом Стадником, Ніна Крупа переїхала до Львова. Директор прийняв молоду акторку дуже прихильно і затримав для неї у театрі одне місце. Перша зустріч з акторами театру “Бесіда” відбулася при читанні п’єси “Нора” Г. Ібсена. Там вона звернула на себе увагу режисера Олександра Загарова своєю уважністю до п’єси. *“Зовнішнім своїм виглядом могла хіба відштовхнути від себе, будучи убрана в дерев’яні черевики і подертий плащ, полатаний різнокольоровими латками”*¹⁰.

Зрозуміло, що платня у дівчини була спочатку невисока, їй дирекція доплачувала кілька грошів за заняття “штуками театральними”. Поволі Ніна Конашинська зайняла належне їй місце.

*“У житті у попередніх театрах я вже була акторкою на положенні, а тут треба було починати з початку. Крім того, я мала дуже сильний акцент російської мови і не було легко з твердого “ГЕ” зійти до м’якого “ГА”, і тому я платила більше кари (штраф – Л. Б.), ніж заробляла. Але з часом і то виробилось на гарне “ГА”*¹¹.

Перша роль Ніни Крупи у театрі “Бесіди” була покоївка у виставі “Нора”. Однак, через декілька тижнів вона вже грала фрау Лінде у цій виставі. Їй усміхнулась акторська доля. Акторка Ярослава Барничева, яка грала цю роль на прем’єрі, виїхала і Ніна зайняла її місце. Через рік Ніна вже грала у всіх виставах театру. 1924 р. театр повинен був гастролювати на Волині. Доводилось змінювати звичний репертуар. Ставили оперети “Жидівка” Ж. Ф. Галеві, “Барон Циганський” Й. Штрауса, “Циганське кохання” Ф. Легара, опери “Галька” С. Монюшка, “Запорожець за Дунаєм” С. Гулака-Артемовського, “Катерина” М. Аркаса, драму “Тет’ман Дорошенко” Л. Старицької-Черняхівської. Ніна виступала у хорі і балеті. Зростала її акторська майстерність. Гастролі на Волині не принесли театру очікуваних матеріальних здобутків.

Із поверненням до Львова відбулися певні зміни у самому театрі. Режисер О. Загаров покинув театр і переїхав до Руського театру товариства “Просвіта” в Ужгороді, керівництво театром перебрав Й. Стадник. Останнім актори не були задоволені й створили альтернативний театр “Українських акторів”. Ніна теж перейшла до нього, однак незабаром повернулася назад. У 1926 р. акторка працювала у театрі Когутяка, який зібрав досить сильний акторський склад і ставив модерний репертуар. У цьому театрі Ніна Конашинська завоювала перші позиції, хоч це було і важко. У 1927 р. працювала у “Львівському театрі” під керівництвом Г. Нички. Там йшли вистави “Циганка Аза”, “Верховинці”, “Шуми, Маріца”. До складу театру належали п. Ничкова, К. Вірленська, Золудський і його дружина. Режисером був Р. Купчинський.

¹⁰ Спогади Ніни Лушницької від 11 березня 1968 р. Із родинного архіву Кульчицьких.

¹¹ Там само.

Ніна Конашинська, 1923 р.

Григор, Ніна, Олександр і Христина Лужницькі. Львів, 1944 р.

1929 р. став доленосним для акторки Ніни Крупи. Вона переїхала до Станиславова (нині Івано-Франківськ), озпочала виступати на сцені Українського народного театру імені І. Тобілевича під керівництвом директора К. Вишневського. Режисером і мистецьким керівником театру був Володимир Блавацький. Репертуар театру був різний: і співочий, і драматичний. Ніна грала перші ролі, особливо акторці вдалася роль матері у п'єсі “Несподіванка” К. Ростворовського. П'єса була написана жаргоном, ніхто з старших акторів не зміг досконало опанувати слова твору. Відповідно роль дісталася Ніні. Найбільшою винагородою акторці стали слова пані Семакової – великої польської акторки, творця цієї ролі, яка побачила виставу у Львові й з подивом сказала Ніні: *“Подивляю, як могла така молода акторка так гарно грати таку роль”*¹².

У 1930 р. Ніна перейшла разом із Володимиром Блавацьким до театру під керівництвом Йосипа Стадника і їй довелося освоїти досі малознаний театральний жанр – оперету. Спочатку було важко, однак згодом акторка себе почувала впевнено й у цьому жанрі й вважала працю в театрі Й. Стадника найкращим періодом розвитку і праці. Через три роки вона грала виключно в опереті та лише інколи у драматичних виставах – “Інтрига і кохання” Ф. Шіллера, “Скупар” Ж. Б. Мольєра, “Поцілунок перед дзеркалом” Л. Фодора, “Уріель Акоста” К. Гудкова, “Міреле Ефрос” Я. Гордіна. У січні 1934 р. через фінансову кризу театр Стадника припинив своє існування. 14 січня 1934 р. Ніна переїхала до театру “Заграва”, яким керував Володимир Блавацький.

Заснований у 1931 р. театр спочатку був матеріально незабезпечений, репертуар мав обмежений. До театру належали п. Л. Кемпе, п. К. Кемпова, М. Степова, О. Степовий, В. Сердюк, Л. Сердюкова, В. Шашаровський і Б. Проскурницький. Адміністратором служив Я. Климовський. Ставили вистави “Поїзд-марево”, “Запорожець за Дунаєм” (реж. О. Степовий). У 1933 р. до театру приїзять В. Блавацький, Л. Боровик, Б. Паздрій, В. Королик з театру ім. І. Тобілевича, а згодом п. Г. Совачева, Леся і Яків Кривіцькі. Театр набирає сили і стає одним із кращих українських театрів тих часів. Винагорода акторів мала маркову систему – головні актори отримували 12 пунктів, наймолодші початківці – 6-7 пунктів. У 1935–1937 рр. театр мав Товариське правління, обрану акторами управу. Ніна увійшла до складу управи театру. Репертуар складався з творів європейських та українських письменників. На 1935 р. склад театру розширився. До нього входили Л. Боровик, В. Королик, Б. Паздрій, Заяц, В. Сердюк, А. Радванський, Ю. Кононів, А. Маруненко, Л. Кривіцька, Г. Совачева, М. Степова, Л. Сердюкова, Г. Цісікова (до речі, тітка Квітки Цісик), Г. Істоміна та ін. Директором театру був В. Блавацький¹³.

¹² Спогади Ніни Лужницької від 11 березня 1968 р. Із родинного архіву Кульчицьких.

¹³ Там само.

Ніна грала у театрі під псевдом Блавацька. Її зіграні ролі важко перерахувати: У виставах “Нора” Г. Ібсена – фрау Лінде, “Гетьман Дорошенко” Л.Старицької-Черняхівської – полковникова, “Сирітка Хася” Я. Гордіна – Хася, “Батурин” за Б. Лепким, інсц. Л.Лісевича – Мотря, “Земля” за В. Стефаником, інсц. В. Блавацького член хору “Моє слово”, “Ой, не ходи, Грицю...” М. Старицького – Маруся, “Несподіванка” К. Ростворовського – мати, “Будівничий Сольнес” Г. Ібсена – Гільда, “Тарас Бульба” за М. Гоголем, інсц. В. Блавацького – Шляхтянка, “Мужчина з минулим” Ф. Арнольда й Е. Баха – Акторка, “Камо грядеши” за Г. Сенкевичем, інсц. Г. Лужницького – Лігія, “Тарас Шевченко” З. Тарнавського – Кетті, “Муравлі” Меріам-Лужницького – директора¹⁴. Ніна Блавацька мала акторський талант, який удосконалювала наполегливою працею над собою, прислухаючись до порад режисерів О. Загарова, Й. Стадника, М. Бенцяля, В. Блавацького. Вона аналізувала та інтерпретувала роль у мистецькій подачі. Мала надзвичайну пам’ять, виразну дикцію та приємний голос із широким діапазоном. Майстерно володіла мімікою, жестами, сценічними рухами, майстерно входила у театральний образ. Кожну роль підсилювала сценічна харизма і врода. Очевидно, що акторка була улюбленицею публіки. Репертуар збагатився п’єсами Григора Лужницького. Ним самим заповнилося і життя Ніни. Григор і Ніна одружилися в 1937 р. і сім років насолоджувались львівським періодом життям.

Ніна була старша від Григора на один рік. Драматичні обставини долі акторки – голод, могили, поневіряння, війни, втечі, переслідування, бідність вилилися у Ніни у величезний вузол життєвого досвіду. Одружившись, вона залишила вузол колишніх лих і перипетій поза межами новоствореної родини – насолоджувалась стабільністю, винайнятим на Бадені, 9 помешканням, статусом коханої дружини, матері двох дітей – Христини та Олександера. Її шляхетне походження і виховання, такт, вроджена мудрість, народження дітей зробили Григора Лужницького щасливим.

У часи 1941–1944 рр. Ніна Лужницька працювала акторкою в Українському театрі міста Львова – Львівському оперному театрі. Також грала у “Клюбній сцені” при Літературно-мистецькому клубові у Львові.

Коли настали важкі часи, еміграція 1944 р. у невідомі мандри, маючи на руках двох малих дітей, Ніна Лужницька згадала свої таланти: терпіння, витривалість, вміння організуватися і вижити.

Львів став для Ніни Лужницької ще одним *місцем пам’яті*, пов’язаний з найщасливішими днями, народженням дітей, мріями про найкраще майбутнє.

Вимушена еміграція 1944 р. стала для Лужницьких великим випробуванням. Переїхавши Турку і Сколе, як багато львівських письменників і театралів, об’єднаних у Літературно-мистецькому клубові, родина подалася у

¹⁴ Ярослав Климовський, “Спогад про видатну акторку (у сороковий день смерті бл. п. Ніни Лужницької)”, *Америка*, 18 квітня 1984.

Посвідчення акторки Львівського оперного театру Ніни Лужницької

*Актори Львівського оперного театру, 1944 р.
(3 і 4 зліва – Ніна і Григор Лужницькі)*

скитальчину. Їхали переповненим довжелезним поїздом. Завдяки горілці і цигаркам відкривалися усі кордони та семафори. Транспорт складався переважно з товарних вагонів, за старим австрійським стандартом у вагоні допускалося 40 осіб. Серед скитальців було близько 20 дітей, поміж якими – Христя і Олександр Лужницькі. Крім того, з Лужницькими їхав старенький о. Леонід Лужницький. Піввагона займав багаж – в скринях, валізах і розсипом.

Вагоновожатим був п. Еліяшевський. Він керував так: “Нема ради, панове, еліта мусить податись на вершини Олімпу, де їй і місце”. Частина подорожніх перебралися на “гурни Шльонськ”, як казали сихівські батяри, тобто на дах вагону. Там примістилися 12 чоловіків і акторка Людмила Сердюкова. Опуклий дах вагону вирівняли покладеними вздовж дошками, настелили зверху свіжого сіна, погода літа 1944-го була чудова, тому їхалось “на Олімпі” відносно добре. Періодично поїзд бомбардували союзники або радянські літаки скидали парашутистів. Одна серйозна зупинка потяга відбулася біля словацького містечка Міскольча. Всі мешканці “низин” і “вершин” у нічних сорочках і піжамах ховалися у фасолінні та картоплинні. Втратою були лише викрадені офіцерські чоботи актора, колишнього сотника армії УНР Василя Сердюка¹⁵. Так львівська мистецька і театральна еліта дісталася до Грацу в Австрії і починалося для всіх нове життя на чужині.

Григор Лужницький влаштувався викладати у місцевому університеті. На прожиття у голодній Австрії цього не вистачало. Дошкуляв голод. Ніна весь час займалася господарством, ходила полями, шукала харчі, адже основу раціону складала лише кукурудза. Одного разу жінка дістала шніцля – це була винагорода доньці за блискучі успіхи у навчанні. Ніна Лужницька відзначалася практичністю, господарністю, працелюбністю. Незважаючи ні на що, у родині жінка намагалася влаштувати теплу, затишну атмосферу. Вона брала дітей і всі разом йшли до парку і на одній з лавочок чекали з праці свого чоловіка і батька, потім поверталися додому з відчуттям єдиної сім’ї. Ця лавочка у парку Граца стала **символічним пам’ятним місцем** для родини Лужницьких. Через 50 років донька Ніни Лужницької – Христина зі своїм сином Ярополком відвідала цю лавочку і жінку огорнула **магія і аура місця**, яка зробила далекі часи і спогади про батьків зовсім близькими. Неповторне поєднання близького та далекого в образі тієї лавочки надало **місцю** у парку певної аури, що спонукало шукати безпосередній контакт із минулим.

Перебуваючи у Граці, Ніна Лужницька була ініціаторкою, опікункою і душею упорядкування на цвинтарі українських могил, де були поховані понад 2000 українців. 41-ше поле “А” Центральфрідгофу було українською ділянкою цвинтаря, яку 1946-1947 рр. колонія в Граці винайняла на десять років. Українська студентська молодь з університету Граца, “Пласт” і невелика колонія емігрантів опікувалася могилами. Посередині “Українського цвинтаря” поставили високий дерев’яний хрест. Матеріальну підтримку для догляду за українськими могилами надала українська еміграція в США, Англії, Бразилії. Колишні мешканці Грацу, розсіяні по світу, ініціювали збір коштів. Українські студенти Граца взяли на себе упорядкування цвинтаря, який став **символом пам’яті** живих про героїчно полеглих. Перебуваючи у США, Ніна Лужницька написала статтю про Зелені свята, що єднають живих і мертвих, вшановуючи у ті дні пам’ять померлих

¹⁵ Ікер. “Спомини без претензій до ювілею”, Вісті комбатанта (1964): 126–127.

інтернованих у Польських таборах, загиблих українців у Граці. Цвинтар у свідомості та пам'яті Ніни Лужницької асоціювався з втратами і був травматичним **місцем для її пам'яті**.

У 1949 р. родина Григора і Ніни Лужницьких із дітьми емігрувала до США. Практична Ніна запропонувала організувати пральню. Ввечері, після викладів, Г. Лужницький з дружиною працював, але родина мала засоби для існування. Після роботи, коли всі сходились разом, атмосфера дому була такою, ніби не було важкої фізичної праці, приниження, бідності. Релігія, молитва, багатий внутрішній світ, висока культура поведінки і побуту, любов, виховували у дітей почуття гідності, впевненості у собі. Ніна завжди виходила до столу охайно і гарно одягнена, обідали, вечеряли по можливості всі разом, з молитвою.

Лужницькі оселились в місцевості Крім Рідж у Нью-Джерсі. Там українські актори, режисери, письменники заснували своє поселення, близько 50 хат, яке назвали “Черче”, так у Галичині називався відомий курорт. “Сметанка” українського емігрантського товариства поселилася разом, щоб можна було згадати, поговорити, планувати, творити. Українці в еміграції завжди намагалися триматися разом, не розсіюватись. Українські топоніми стали для українських емігрантів не лише спогадом про приємне минуле і відпочинок у Галичині, але й чинником збереження національної ідентичності, українським мікрокосмом у американському всесвіті.

Хата Лужницьких у “Черче”, яку вони збудували, була недалеко від лісу і практична українська жінка – пані Лужницька із завзяттям обробляла город, який повільно відвойовувала в лісу. У домі Лужницьких поступово сформувалася багата бібліотека, відвідувало шановану гостинну родину цікаве товариство.

Олег Лисяк згадував, що коли панство Лужницьких переїхало до Цінамінсона у Нью-Джерсі, зустрічі акторів, режисерів у приватному приміщенні ставали ще частішими. Така творча атмосфера сприяла появі нових проєктів. Одним із таких проєктів стало написання книги “Наш театр”, головним редактором якої обрали Г. Лужницького. Актори В. Шашаровський, Б. Паздрій, Ю. Кононів, М. Івасівка, О. Лисяк із скриптами, коректою, фотографіями збиралися у професора Лужницького для обговорення книги. Ділові наради, палкі дискусії, розмови – все врівноважував своїм спокоєм Григор Лужницький. Перш ніж братися до роботи у “підпіллі”, тобто бібліотеці, стіни якої були закладені сотнями книжок, Ніна Лужницька частувала гостей-колег, можна було запалити цигарку... Такі зустрічі залишали у всіх найкращі спогади. Родина Лужницьких була надзвичайно гостинною. Вони прийняли до себе старенького Василя Сердюка, який у їхньому домі доживав віку. Ніна Лужницька була режисером багатьох патріотичних, творчих вечорів, організованих українською молоддю.

9 березня 1984 р. життя послало родині Лужницьких важкі випробування. Несподівано померла Ніна Лужницька. Смерть дружини, товариша, однокумця виявилася підступним ударом долі для Григора Лужницького. Великою підтримкою для чоловіка стали діти та онуки. Рятувала Григора творча робота.

Чекали завершення задумані проєкти. Товариші-актори відвідували, спонукали до праці, до творчості. Однак, після смерті дружини, зустрічі у домі Г. Лужницького стали коротшими, поволі зникли цигарки, здоров'я вимагало уваги, проте атмосфера дому залишалася тією ж – приязною і сердечною.

Творчий доробок подружжя сприяв тому, що і сьогодні вони у пам'яті не лише родини, а й наукової та мистецької громадськості України. На факультеті культури і мистецтв Львівського національного університету імені Івана Франка, на кафедрі театрознавства та акторської майстерності вийшло 2-х томне видання творів Григора Лужницького. Щороку донька Григора та Ніни Лужницьких – Христина Кульчицька та племінник Григора Лужницького – проф. Леонід Рудницький надають стипендію імені Григора Лужницького найкращим студентам кафедри театрознавства та акторської майстерності, яку вручають у Міжнародний День театру. Тому можна вважати, що місцем пам'яті Ніни та Григора Лужницьких сьогодні є Україна, Львів, факультет культури і мистецтв ЛНУ імені Івана Франка.

THE MEMORY PLACES OF UKRAINIAN POLITICAL EMIGRATION: NINA LUZHNYTSKA OF KONASHYNSKI

Ludmyla BELINSKA

Ivan Franko National University of Lviv,
Chair of Philosophy of Art,
18/13, Valova str., 79000, Lviv, Ukraine

The article describes the memory places connected with the prominent Ukrainian actress Nina Luzhnytska. These places reflect the fate of the Ukrainian intelligence of the first half of XX c., who unwillingly became the emigrants because of the number of historical events. The places of memory include: the native village Sestratyn, internment camps in Poland, Ukrainian cemetery in Grats, so-called "Cherche" in USA.

Key words: Nina Luzhnytska, the memory places, internment camps, emigration, actor talent.